

Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Гуманітарний факультет

Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота

на тему: “Правовий нігілізм в сфері культури на прикладі діяльності
Українського культурного фонду”

Виконала: студентка 4 курсу, групи

ГКУ20/Б

Галузі знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальності 034 Культурологія

Освітньої програми “Культурологія”

Освітній ступінь Бакалавр

Шерстяк Х.В.

Наукова керівниця: Анна Лиско

Львів – 2024 року

Анотація

В роботі досліджується питання правового нігілізму на прикладі діяльності Українського культурного фонду. Інституції, яка було покликана для регулювання фінансування проєктів в культурній індустрії.

Робота містить огляд теоретичних праць, які стали валідним ґрунтом для розуміння терміну “правовий нігілізм” авторами та авторками, яких є: О. Скакун,, Гладкий С.О. Г. Клімова, І.В. Осика Швачка В.Ю., Макарова О.В.

Дослідження включило в себе аналіз основних положень Закону “Про Український культурний фонд”, а також їх порушення Наглядовою радою УКФ.

В результаті аналізу виявив правового нігілізму на прикладі діяльності Українського культурного фонду, вдалося визначити, що недосконалість законодавства є великим недоліком, однак не є основною причиною виникнення правового нігілізму. Недостатній рівень правової культури та правосвідомості є ядром проблем.

Ключові слова: правовий нігілізм, сфера культури, Український культурний фонд, Наглядова Рада, закон.

Abstract

The work examines the issue of legal nihilism on the example of the activities of the Ukrainian Cultural Fund. An institution that was created to regulate the financing of projects in the cultural industry

The work contains an overview of theoretical works, which became a valid basis for understanding the term "legal nihilism" by authors such as: O. Skakun, Hladkyi S.O. G. Klimova, I.V. Osyka Shvachka V.Yu., Makarova O.V.

The study included an analysis of the main provisions of the Law "On the Ukrainian Cultural Fund", as well as their violation by the Supervisory Board of the Ukrainian Cultural Foundation.

As a result of the analysis of the findings of legal nihilism on the example of the activities of the Ukrainian Cultural Foundation, it was possible to determine that the imperfection of the legislation is a major drawback, but it is not the main reason for the emergence of legal nihilism. The insufficient level of legal culture and legal awareness is the core of the problems.

Key words: legal nihilism, sphere of culture, Ukrainian Cultural Fund, Supervisory Board, law

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичне підґрунтя. Терміни	7
1.1 Поняття правового нігілізму.....	7
1.2 Причини виникнення правового нігілізму.....	11
1.3 Визначення поняття “культура” та “культурна сфера”.....	14
Розділ 2. Виявлення правового нігілізму в Українському Культурному фонді на рівні факту	18
2.1 Український культурний фонд. Основні положення.....	18
2.2 Аналіз вияву правового нігілізму в УКФ.....	19
2.3 Виявлення причини правового нігілізму в діяльності Українського Культурного Фонду на основі інтерв’ю з Іриною Подоляк.....	24
Висновки:	26
Список використаних джерел	28
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

Актуальність теми дослідження:

Правовий нігілізм- явище, яке глибоко осіло і вкорінилося, як в суспільстві, так і в свідомості громадян. Про поширення правового нігілізму на сфери життя свідчать різні аспекти, такі як: нехтування законами та правовими нормами, ігнорування чи навпаки свідоме порушення діючого законодавства, а також низький рівень обізнаності та правової культури населення. Правовий нігілізм може проявлятися у будь якій сфері суспільного життя.

Об’єктом даного дослідження є: явище правового нігілізму в сфері культури.

Предметом дослідження є: конкретні приклади виявів нівелювання цінності права у внутрішній діяльності Фонду, зокрема на практичній діяльності його органу управління– Наглядової ради.

Метою цієї дослідницької роботи – зробити глибинний аналіз явищ правового нігілізму, його виникнення та поширення.

Гіпотеза цього дослідження полягає у тому, що основною причиною вияву правового нігілізму у діяльності фонду є– недосконалість законодавства.

Завдання полягають у тому, щоб визначити сутність поняття, окреслити поняття “культура” та “культурна сфера”, проаналізувати Закон України “Про Український культурний фонд”, визначити положення, які врегульовують діяльність фонду та які були порушені членами Наглядової ради, а також, розглянути “гучні” скандали навколо діяльності інституції.

Для написання першого розділу дипломної роботи використовуватиму такі методи дослідження, як:

- етимологічний метод, щоб визначити походження значення;
- синтез та аналіз фактичних даних;
- аналітичний метод, щоб визначити систему понять правового нігілізму.

Ці методи будуть використані для отримання відповідей на дослідницькі питання: що таке правовий нігілізм? Які причини його виникнення?

Методологічна база дослідження

З попереднього огляду цієї теми сформувалося враження, що дослідники часто можуть по різному сприймати та трактувати цей термін. Явище правового нігілізму, яке є доволі поширеним, воно значно применшує значення права, правових норм та “пропагує” зневажливе ставлення до дійсного законодавства, як стверджує у своїй роботі Газенко. Тому важливим є вичерпний аналіз джерел, для того щоб отримати чітке розуміння дефініцій терміну. Для того, щоб ґрунтовно розібратися у цьому визначенні, буде проаналізовано низку робіт дослідників, які визначали поняття правового нігілізму, а саме:

- О.В. Дручек у праці “Детермінанти правового нігілізму”;
- О. Скакун в роботі “Теорія держави і права”.

Ознаки та форми виявлень запропонували розглянути у своїх працях:

- Швачка В.Ю. у напрацюванні “Правовий нігілізм у контексті правової соціалізації особистості”
- Макарова О.В. у роботі “Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект”

Додатково будемо досліджувати поняття правового нігілізму, розширимо погляд на його термінологію та причини виникнення спираючись на праці дослідників правової сфери, зокрема: О. Скакун, Гладкий С.О. Г. Клімова, І.В. Осика та інші.

У другому розділі ми будемо досліджувати виявлення правового нігілізму в Українському культурному фонді, що включатиме аналіз реальних випадків правопорушень в інституції, аналіз чинного законодавства, який врегульовує діяльність УКФ– закону України “Про Український культурний фонд”, інших документів та статей, звернень експертів до президента, що відображають вияви нігілізму. Метою цього розділу є все ж також дати відповідь: яка основна причини

виникнення правового нігілізму в цій структурі? А також провести інтерв'ю з співаторкою закону “Про УКФ” – Іриною Подоляк.

РОЗДІЛ І

1.1 Поняття правового нігілізму.

Етимологічний словник пояснює, що термін *nihilism* походить від латинського слова *nihil*, що означає – ніщо, зовсім нічого¹. А поняття нігілізм, в свою чергу, має два основних визначення у словнику.

По-перше, це абсолютне відкидання та заперечення всього загальноновизнаного, тобто– тотальний скептицизм.

По-друге, це спосіб мислення нігіліста – людини, яка відверто негативно ставиться та відрікається від усього загальноновизнаного.²

Не можна заперечити той факт, що правовий нігілізм глибоко вкорінився та давно поширився в свідомості громадян. Однак, роз'яснення його сутності, форми та проявів й досі викликають дискусії серед вчених. Огляд наявної літератури підтверджує, що виникають виклики у розкритті терміну правового нігілізму, і, крім цього, існує також значна кількість варіативності додаткових тлумачень цього поняття.

Наприклад, дослідник даної сфери О.В. Дручек у праці “Детермінанти правового нігілізму” стверджує, що суть правового нігілізму полягає у запереченні діючого законодавства зі сторони конкретних осіб чи груп. Тобто, це абсолютно свідоме нівелювання цінністю права, що може проявлятися у різноманітних формах, і, у свою чергу, явище нехтування встановленими законами може ставати на заваді регулюванню правової системи і, звичайно, впливатиме на її ефективність, що призведе до руйнування держави та занепаду суспільства.³

Натомість, ще одне твердження пропонує О. Скакун. у своїй роботі, він трактує правовий нігілізм, як стан правосвідомості особистості та суспільства, який є деформованим, через те, що часто характеризується переоцінкою можливостей права

¹Online Etymology Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.etymonline.com/word/nihilism>

²Тлумачний словник української мови. А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. Харків : ПП «Торсінг плюс», 2010, 672 с.

³Дручек О.В. Правовий нігілізм: підходи до розуміння / О.В. Дручек // Форум права. – 2009, с 18

та сприйняттям права як найвищої цінності, яка підпорядковує собі всі інші, пересуваючи їх на другий план.”⁴

З огляду літератури на цю тему, можна зрозуміти, що здебільшого дослідники по різному трактують поняття правового нігілізму та нечасто їх думки сходяться до одного визначення. Гладкий С.О. у праці “Правовий нігілізм, як об’єкт правового самопізнання”⁵ запевняє, що навіть у наукових виданнях (як в українських, так і в іноземних), які спеціалізуються на цій темі, вирішення цього питання просувається доволі повільним темпом. Дослідження даної сфери перебуває не в активній її фазі. Основною причиною цього є те, що практична база перебуває на низькому рівні і, навіть у спеціалізованих джерелах недостатньо інформації, яку можна імплементувати на практиці.

Попри факт того, що окреслити єдине та стале визначення правового нігілізму доволі складно, є декілька характерних рис, за допомогою яких можна виявити це явище. Наприклад, як зазначає Макарова О.В, однією з основних ознак є – негативне сприйняття права, як інструменту регулювання суспільних відносин. Негативне сприйняття може бути відкритим або прихованим, відповідно, правовий нігілізм може перебувати у двох фазах: активний та пасивний⁶.

Демонстрацією активного правового нігілізму визначає Швачка В.Ю., у дослідженні “Правовий нігілізм у контексті правової соціалізації особистості”⁷ це – всіляке оминання й ігнорування затверджених правових норм громадянами; зловживання правом представниками влади– селективне дотримання нормативно правових актів, в залежності від особистої вигоди.

⁴ Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. Харків: Консум, 2009. 656 с.

⁵ Гладкий С.О. Правовий нігілізм як об’єкт правового самопізнання / С.О. Гладкий // Форум права. – 2014. – № 3. – 69 с.

⁶ Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2010. 19 с.

⁷ Швачка В.Ю. Правовий нігілізм у контексті правової соціалізації особистості / В.Ю. Швачка // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – 2005. 375 с

У свою чергу, до пасивного правового нігілізму відноситься недотримання правових норм через недостатньо високий рівень правової культури та правової освіти.

Явище правового нігілізму є інтегральним й не поширюється лише на сферу права, Макарова О. В. виводить кілька пояснень чому:

Перш за все, правовий нігілізм – це соціальний феномен, який виникає як результат негативного чи позитивного ставлення до права. Кожна сфера суспільного життя: культурна, політична, правова чи економічна є взаємопов'язані, залежать одна від одної та не можуть існувати у повній ізоляції. Власне, правові норми упорядковують усі аспекти громадського життя, але так як рівень суспільних відносин не стоїть на місці, а постійно розвивається, відповідно, виникають нові нерегульовані питання, які вимагають застосування законодавчих рішень. І доки дані питання не будуть законодавчо врегульовані, їх порушення будуть вважатися проявом нігілізму.⁸

Від так, у науковій літературі можна натрапити на різноманітні ознаки класифікації правового нігілізму. Додатково серед форм виявлення правового нігілізму можна виділити декілька аспектів. І.В. Осика запевняє, що очевидні порушення закону правових норм, в першу чергу злочинність, є джерелом нігілізму. Ігнорування базових положень закону може у небезпечній формі проявитися для суспільства, але в більш небезпечній для правопорядку у цьому суспільстві. Дослідник зазначає, що серйозною проблемою у цьому питанні є боротьба, що ведеться у владі та між владою. Часто такого роду боротьба може сприяти процвітанню правового нігілізму, коли влада у прикриваючись власними повноваженнями, захищає особисті інтереси, ціленаправлено незважаючи на легітимність закону.⁹

⁸ Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект... с 20

⁹ Осика І. Правовий нігілізм та правова культура / І. Осика // Право України. – 2001. 100 с

Щодо додаткових ознак правового нігілізму, які виділяють дослідники– це розсіяння сумнівів у справедливості, повноваженнях та ефективності юридичної діяльності.¹⁰ Твердження описує те, що правовий нігілізм, як явище, бере активну участь в зрушенні довіри до регулюючої системи правосуддя, що в подальшому може перерости у тотальне розчарування та втрати надії до інституцій.

Наступним фактом є твердження Бурдоносова, який вважає, що виявом нігілізму в сфері права є деформація правосвідомості суспільства паралельно з запереченням діючих законодавчо-правових норм та браку підпільного альтернативного варіанту.¹¹ А рівень правосвідомості, у свою чергу, виступає дуже важливим фактором для звичайних громадян, так і для тих хто займає певні посади в державних органах. Мова йде про рівень розуміння та засвоєння ними прав і свобод людей, знання цих прав та дотримання правових норм.

Щоб мінімізувати правовий нігілізм є унікальні методи та інструменти, як визначає О. Ф. Скакун: законодавча чинність нормативно - правових актів, відповідне місце закону в правовому акті, стабільність в управлінні суспільними відносинами, державна авторитетність влади та справна робота структури дій, виявлення розвиненої державної структури, яка може зберегти дотримання права, покращення системи правоохоронної організації і правозастосовницької діяльності, консолідація законності, посилення судової значимості, значимість правосвідомості, завдяки якому закон працюватиме, цілісність індивідуальності правової культури, вдосконалення ладу правової відомості, кваліфіковане здобуття знань і формування юристів та інших посадовців¹²

Правове формування є одним із методів перемоги правового нігілізму. Правове навчання першочергово можна розцінювати як елемент загальноосвітніх

¹⁰ Волошенюк А.В. Правовий нігілізм: загальнотеоретична характеристика. Харків, 2005. с 40

¹¹ Бурдоносова М.А. Теоретичні аспекти правового ідеалізму та правового нігілізму: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2011.

¹² Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – К. : Правова єдність, 2011. с. 3

механізмів. Ці механізми є запорукою соціального зростання, вони створюють враження до соціуму та навколишнього світу.

Правове виховання - це активний та безперервний вплив на людину, в якого на меті створення правової культури та правомірної поведінки. Головна мета правового навчання - щоб всі громадяни отримали базові юридичні знання, проявляли повагу до права, розумілися в законах та дотримувались їх. Взнявши до уваги факт, що найважливішим чинником та базовою вимогою до створення особистості в соціумі є освіта, потрібно, щоб вона була якісною та відповідала ступені розвитку суспільства, його культурним цінностям та новоствореним інформаційним викликам. Натепер, є справжня потреба необхідності продукувати вдалу стратегію правової освіти на державному рівні, що заохочує фахівців зовсім інших сфер до створення повного на комплексного підходу до її змістового збагачення.¹³

1.2 Причини виникнення правового нігілізму.

Правовий нігілізм, як явище, сприяє нестабільності в країні, адже повним чином може впливати на уповільнення розвитку демократичної та правової держави. Існує доволі багато факторів, що впливають на появу та поширення цього явлення.

Однією з причин виникнення та прояву правового нігілізму виступає низький рівень правової культури населення, що досить часто може приводити до неусвідомленого порушення моральних норм та недотримання загальноприйнятих нормативів поведінки.

Правова культура, як стверджує О.В. Макарова, виступає фундаментом у процесі державотворення, бо саме від рівня правової культури залежить формування та становлення, як правової свідомості громадян, так і правової системи держави.¹⁴

Працюючи над цим питанням, більшість дослідників трактують правовий нігілізм як явище, яке є протилежне до правової культури. Сутність поняття правової

¹³ Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова; за ред. З.Н. Курлянд. - К.: Знання, 2005. с 10

¹⁴ Так само, с. 186.

культури полягає у розумінні й повазі до права та функціонуючої правової системи, натомість правовий нігілізм детермінують, як не визнання цінності права. Відповідно, чим нижчим виявляється рівень правової культури населення, тим вищий рівень правового нігілізму.

Як зазначає Третяк С.,¹⁵ що не надто високий рівень правової культури, необізнаність у правових нормах, або ігнорування цих норм— має глибоке історичне коріння. А саме, в період після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік, в період зміни ідеологій та цінностей, коли активно з'являлися нові прошарки населення, які займали посадові місця, зловживали владою. В і так складний період політичної нестабільності, влада зловживаючи повноваженнями гальмувала розвиток багатьох процесів, один із них— розвиток правової культури населення.

І в результаті, це породило “ юридичне невігластво, відставання, правова невихованість населення, відсутність правових знань, досвіду правової діяльності та відповідних навичок, неможливість формування чіткої життєвої позиції”¹⁶

Правова культура передбачає розуміння та релевантне користування базовими положеннями законодавства. Очевидно, якщо необхідні знання про законодавство, чи про правову систему відсутні, це створює майданчик для панування правового нігілізму.

Наприклад, О. Макарова стверджує, що: «Кожного дня у засобах масової інформації з'являються нові відомості про беззаконня, що відбуваються у державі, корупцію, криміналізацію суспільства. Як наслідок, у законослухняних громадян формується зневажливе ставлення до органів державної влади, виникає соціальна напруга, спостерігається ігнорування норм права, самовільне тлумачення

¹⁵ Третяк С.Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства / С. Третяк // Право України. — 2005. с. 12.

¹⁶ Третяк С.Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства с. 12.

загальноприйнятих принципів, що часто призводить до спотвореного розуміння дозволеного чи забороненого». ¹⁷

Спостерігаючи за постійним викриттям нівелювання цінністю права зі сторони влади, у громадян починає розсіюватися зерно недовіри у правову систему, що власне і є причиною появи явища правового нігілізму у суспільстві. Адже, відчувши безпорадність у ситуації, де представники відкрито ігнорують чи порушують закріплені на законодавчому рівні норми, люди дедалі більше розчаровуються і починають проявляти зневажливе ставлення, як до органів влади, так і до правової системи.

Як зазначають багато дослідників у своїх працях, однією з ключових причин виникнення правового нігілізму є недосконалість законодавства. Однією з вчених, яка доводить цю теорію є Л. Мелех, яка стверджує, що: «...нестабільність національного законодавства, часті й подекуди безсистемні та хаотичні зміни до нього, невміння чи небажання спрогнозувати можливі негативні наслідки законів, що приймаються.

Фактично відсутня кваліфікована правова експертиза нових актів. Дуже часто це призводить до того, що закони та підзаконні акти в процесі їх реалізації дають результат, протилежний до того, на який розраховував законодавець» ¹⁸

Наступною з причин виникнення правового нігілізму можна виділити той факт, що практично жоден нормативно-правовий акт не має змоги повним чином врегулювати сферу у якій він функціонує. Тому, часто складається так, що виникає потреба у створенні додаткових нормативно-правових актів, що може викликати розбіжність між собою та ініціювати створення юридичної колізії. Юридична колізія, як її визначає О. Скакун— це “термін, яким визначаються формальні суперечності або розбіжності усередині юридичної системи держави, що породжені уповноваженими

¹⁷ Макарова О. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: реалії сьогодення / О. Макарова // Підприємство, господарство і право. – 2009. с. 77.

¹⁸ Мелех Л. Правовий нігілізм як інваріант української правосвідомості / Л. Мелех // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. с. 53.

суб'єктами нормотворчості, правозастосування, правотлумачення та заважають злагодженому її функціонуванню”¹⁹

1.3 Тракткування та регулювання терміну “культури” та “сфери культури”

Існує декілька сотень визначень терміну “культура” які стосуються формування сучасного розуміння культури. І для того, щоб досліджувати поняття правового нігілізму в сфері культури, слід окреслити термін “культура”.

Відомий німецький соціолог Карл Маннгейм у своїй книзі “Соціологія культури”²⁰ стверджує, що теперішнє поняття культури є абсолютно новим, та спирається на життєвий досвід ставлення до духовних реальностей, завдяки якому і стало можливим формування сучасного поняття.

Попередньою умовою для формування сучасного поняття культури, залишається те, що лише за умови релятивізації відокремлених сфер культури по відношенню один до одного зміг здійснитися своєрідний синтез цього поняття, що не було б можливо поки будь яка одна сфера, наприклад, релігійна, виділялася з числа всіх інших.

Відповідно, для трактування сучасного поняття культури необхідний принциповий пріоритет тотальності культури.

Феномен культури полягає в тому, що це явище не є сталим і, відповідно, його пізнання не може бути в статиці. Адже в процесі розвитку культури постійно виникають нові реалії. Однак, слід вказати, що новими є не тільки предмети можливого пізнання, а те, що змінюються самі поняття, в полі яких ці предмети усвідомлюються.²¹

¹⁹ Скакун О. Ф. Теорія права і держави... с. 432.

²⁰ Маннгейм К. Про особливості культурно-соціологічного пізнання / Маннгейм К. Избранное: Социология культуры. М.; СПб.: Университетская книга, 2000. С. 235-251.

²¹ Маннгейм К. Про особливості культурно-соціологічного пізнання...

Розуміння культури через сенси Канта можна сприймати, по-перше, в найбільш розширеному понятті це все те, до чого приклалася рука людини, воно є протиставленням природному. Написано мислителем було про культуру, як про вдосконалення, надбання того, що належить людині від народження, культура освіченості, культура суспільства, культура комунікації, духовна культура людського, загалом в цьому контексті можна дійти висновку, що під розумінням культури.²²

Кант, мав на увазі найбільш відкрите його значення. Хоча розуміння культури і природності є схожими за собою поняттями, свого роду вони як цілісні окремі організми, але з серйозними відмінностями.

По-друге, культура за Кантом, на відміну від першого твердження, сприймається більш в конкретному значенні, як цілий процес етичного удосконалення індивідуальності. Думка етичності особи і соціуму проявилася в найзначущішому розумінні.

Людина, натура етична, і етичне цілісне, має свободу дій, постійно вдосконалюється. Мораль контролює етичну частину людської натури, вона керує думками і намірами. Щодень людина, підконтрольна лише своїм внутрішнім роздумам, постійно старається звільнитися і відчувати свободу дій. Кант вважав, що свобода - основне значення культури.

Тобто відчуття свободи для людини є основним в культурі. Кант захищає культуру, тому що вона важлива вимога для етичного покращення людей. Згідно його трактувань, визначна роль відводиться праву, що є запорукою свободи індивіда, міцно надавши етичності такий важливий соціальний простір, де могла б знайти свій шлях свобода. Але обіцяти її можна лише для найвищих намірів культури. І на цьому шляху встановлення його людину спіткають важкі завдання, війни, що змушують сумніватися в існуванні культури.²³

²² Пелипенко А. А., Яковенко І. Г. Культура як система. М.: Мови російської культури, 1998. с. 465.

²³ Пелипенко А. А., Яковенко І. Г. Культура як система...

В межах дослідження правового нігілізму в сфері культури, слід також визначити, як трактується саме поняття у чинному законодавстві, яке також врегульовує та зазначає, що таке культура та де її межі.

Закон України “Про культуру” – документ, що був прийняти Верховною Радою України 14.12. 2010, а набув чинності 12.01.2011.

Саме цей закон виступає ключовим нормативно-правовим актом, який окреслює, що культура– це “сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти”.²⁴

На жаль, термін «сфера культури» прямо не визначений у Законі України «Про культуру», але часто міститься у визначеннях суміжних термінів. Це приводить до висновку, що термін «сфера культури», так і термін «культура» є неоднозначними та визначаються складною системою споріднених понять. Глибина поняття «сфера культури» різна в залежності від різних теоретичних підходів до його визначення.

Закон України «Про культуру» лежить в основі державного управління сферою культури в Україні, розкриває сутність основних прав і обов’язків у сфері культури, встановлює норми діяльностей у сфері культури, встановлює мережеву базу закладів культури, затверджує можливості фінансування і забезпечення господарської діяльності закладів культури, забезпечує соціальний захист та гарантії працівників у сфері культури, включення громадськості у розвитку культури, міжнародні культурні зв’язки та відповідальність за порушення законодавства про культуру.²⁵

Отже, дане визначення культурної діяльності ілюструє зміст сфери та залучає різнобічні аспекти, які є пов’язаними з культурою. Таке тлумачення культурної діяльності враховує різноманітність культурного життя суспільства та вагоме

²⁴ Закон України «Про культуру» :від 14.12.2010 р. № 2778-VI // ВВР України. -2011.

²⁵ Закон України «Про культуру»...

значення культурних процесів у становленні ідентичності, сприянні творчого потенціалу суспільства та збереженні суспільством його культурної спадщини.

Особливість сектору культури, полягає, наскільки він відповідає естетичним та інформаційним запитам суспільства. Зрозумілим є той факт, що відсутність добре організованої структури для управління культурною сферою може перешкоджати розвитку та ефективній діяльності сфери.

Існуюча законодавча база повинна створювати сприятливе середовище для діяльності закладів культури.

РОЗДІЛ II

2.1 Український культурний фонд. Основні положення.

Потреба в реформуванні державної політики щодо підтримки розвитку сфери культури в Україні існувала давно. Саме задля цієї мети у 2018 році почав свою діяльність Український культурний фонд.

Український культурний фонд є державною установою, створеною у 2017 р. на підставі відповідного Закону України – “Про український культурний фонд”, який підпорядковується Міністерству культури та інформаційної політики України.²⁶

На сьогоднішній день, вид роботи Український Культурний Фонд має ключове значення у процесі формування та імплементації стратегічних вкладів в українську культуру та креативні індустрії, метою якого полягає у прискоренні різнобічних аспектів розвитку українського суспільства.

Крім того, його ініціативи сприяють та підтримують розвиток мистецтва в Україні, створюють середовище, яке сприяє інтелектуальному та духовному розвитку суспільства країни, надають громадянам широкий доступ до культурних надбань, культурної спадщини своєї нації, підтримують культурне розмаїття та інтегрують українську культуру у світову простір.²⁷

Український культурний фонд – це інституція, призначенням якої є створити новий підхід до надання підтримки зі сторони держави на сприяння розвитку ініціатив у сфері культури та креативних індустрій на конкурсних засадах. У моделі його діяльності закладено, що професіонали, інституції та громади виступають як партнери у генеруванні нових ідей та збереженні культурного капіталу, які є необхідними для ефективного та динамічного розвитку українського суспільства.²⁸

Відповідно до закону України “Про Український культурний фонд” основними принципами, якими повинна керуватися інституція є:

-гуманізм;

²⁶ Закон України “Про Український культурний фонд” Від 23.03.2017 № 1976-VIII. ВВР України.

²⁷ “Український культурний фонд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ucf.in.ua/>

²⁸ Український культурний фонд...

- толерантність;
- свобода творчості;
- демократичність та прозорість прийняття рішень;
- підзвітність, відповідальність за результати діяльності перед державою та суспільством;
- запобігання конфлікту інтересів під час організації конкурсного відбору та фінансування проектів.²⁹

З огляду діяльності Український Культурний Фонд можна зрозуміти, що зі своїм створенням, інституція надає сприятливий контекст для розвитку культури. Зрештою, для українських культурних інституцій, громадських організацій, фондів та з'явився великий шанс взяти участь у реалізації нової культурної політики.

Наглядова рада – є органом управління Українського культурного фонду, який здійснює контроль за діяльністю фонду та забезпечує реалізацію його ключових задач. Щодо основних завдань, які задекларовані у законі, Наглядова рада має такі обов'язки:

Погоджує порядок проведення конкурсного відбору проектів, реалізація яких здійснюватиметься за підтримки Українського культурного фонду, та моніторингу їх реалізації; погоджує річний звіт про діяльність Українського культурного фонду; погоджує звіт Дирекції Фонду щодо процедури та результатів обрання експертів до експертних рад Українського культурного фонду.³⁰

Але, звичайно, як і будь яка установа, Український Культурний Фонд не завжди існував ідеально та без недоліків, ця тема буде дослідженою у роботі далі.

2.2 Вияви правового нігілізму в Українському Культурному Фонді.

Як вже було згадано, при створенні Українського Культурного Фонду на меті було надати новий, відкритий і відповідальний спосіб розподілу бюджетних коштів,

²⁹ Закон України “Про Український культурний фонд”...

³⁰ Так само. с.9.

тобто грошей платників податків, державного і недержавного сектору культури. До початку функціонування УКФ практично усі кошти на підтримку мережі закладів культури надходили через Міністерство культури.

Цей процес усував зі сфери фінансування культури весь сектор, який не належить державі, тобто незалежний громадський сектор, у якому працює багато людей, а також велику кількість ініціатив, таких як фестивалі, невідкладні державі театри та інші громадські проекти в країні, музика, кіно та інші індустрії. Численна кількість нових дієвців, які перебували поза увагою держави, змогли прозоро отримати доступ до державних коштів завдяки створенню УКФ. І це сприяло тому, що багато недобросовісних людей мали можливість скористатися цим шансом. Експерти, які оцінюють заявки та, відповідно, визначають результати конкурсного відбору проектів вивернувши процес вибору членів Наглядової ради на свою користь.³¹

Саме з цієї причини, відбулися численні випадки правового нігілізму в діяльності УКФ у 2021 році. Адже, статут УКФ було розроблено таким чином, що дозволяв обійти або використати процеси вибору членів Наглядової ради УКФ для призначення відповідних осіб, яким це було вигідно до складу Наглядової Ради.

«З прикрістю констатую, що головна культурна інституція країни може мати ось таке обличчя. Обличчя невігластва, зневаги, обличчя комуністичного діяча культури»— таким чином український журналіст Богдан Логвиненко описав Олександра Сусленського— діючого на період 2021 року члена Наглядової Ради, навколо якого було виявлено багато питань у внутрішній діяльності фонду.³²

³¹ Вибори до Наглядової ради УКФ: чи продовжиться ручне управління ключової інституції культури в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pen.org.ua/vybory-do-nahlyadovoyi-rady-ukf-chy-prodovzhytsya-ruchne-upravlinnya-kluychovoyi-instytuciyi-kultury-v-ukrayini>

³² Логвиненко Б. Один раз УКФ вже хакнули. Громадському сектору потрібно об'єднатися, щоб це не сталося вдруге [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://detector.media/blogs/article/221424/2024-01-06-odyn-raz-ukf-vzhe-khaknuly-gromadskomu-sektoru-potribno-obiednatysya-shchob-tse-ne-stalosya-vdrughe/>

Одним із основних регламентів закону, на основі якого фундаментується УКФ є обґрунтування вимог до кандидатів, що претендують на місце у Наглядовій раді. “Склад Наглядової ради Фонду формується з осіб, компетентних у сфері культури, які мають бездоганну ділову репутацію, високий суспільний авторитет, є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності”³³.

Ірина Подоляк, яка є спів-авторкою закону про УКФ стверджує, що прописані в документі положення про високоморальність обраного на посаду голови Наглядової Ради, це не просто безглузді слова.³⁴

Але, основна проблема полягає у тому, що закон не забезпечує чітким механізмом, який би врегулював цей аспект. Тому, на ділі, це залишається формальністю.

Проаналізувавши “рисунок 1”, “рисунок 2” та “рисунок 3”, що були опубліковані на особистих сторінках Олександра Сусленського, можна зрозуміти, що ця особа не плекає моральні цінності. Адже, “рисунок 1” вказує на те, що людина популяризує та поширює фетфобні жарти; “рисунок 2” –поширює контент станом на 14 червня 2023 року, яким розкриває прихильність до представників країни-ворога; “рисунок 3” – вважає дотепним жарти сексистського та мезогіністичного характеру.

Це ті фактори, які вже не можуть гарантувати факт суспільного авторитету. Тож, обрання Сусленського на дану посаду вже є проявом нівелювання законом.

Загалом, з персоналією Олександра Сусленського пов’язано чимало скандалів. Рішення, які приймалися на момент, коли він був в учасником Наглядової ради викликали обурення, що впливали у протести та публічні звернення щодо перегляду складу Наглядової ради.

1 червня 2021 року експерти УКФ висунули вимогу, щоб розпустити діючий склад Наглядової ради та анулювати рішення, які вона приймала. Лист був підписаний шістдесятьма експертами та адресований:

³³ Так само.

³⁴ "Нам важливий УКФ як дієва інституція!" Культурне середовище включається в представлення своїх інтересів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.radio/news.html?newsID=103175>

-Шмигалю Д. А. – прем'єр міністру України;
-Ткаченку О. В. – Міністру культури та інформаційної політики;
-Потураєву М. Р. – голові комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики;

-Мудрак Л. М. – Голові Наглядової ради Українського культурного фонду. Основною претензією було– практикування “ручного керування”, що прямим чином заперечує цінностям на яких ґрунтується діяльність фонду.³⁵

Прозорість та чесність відбору– саме цими принципами керувалися ініціатори створення Фонду при розгляді незалежними експертами поданих заявок. У випадках відмови у фінансуванні проєктів, учасники конкурсу зазвичай отримували обґрунтовану причину такого рішення. Однак, звернення експертів доводить протилежне: результати конкурсу розглядаються без достатнього обґрунтування, відхиляючи проєкти, які набрали високу кількість балів. Під час прийняття цих рішень рекомендації експертів повністю ігноруються.³⁶

25 жовтня 2021 коаліція дієвців культури на своїй сторінки у фейсбук підняла тему неправомірності Український Культурний фонд.³⁷

Коаліція дієвців культури– це організація, яка об'єднує українських діячів культури, метою яких є сприяти розвитку сфери культури та протистояти несправедливим та непрозорим діям у цій галузі, а саме: “ передбачати події, що можуть зашкодити культурному постмайданному відродженню та ставати на заваді негативному впливу.”³⁸

³⁵ Експерти УКФ звернулись до уряду з вимогою розпустити Наглядову Раду та скасувати її рішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2021/06/01/485974_eksperti_ukf_zvernulis_uryadu_z.html

³⁶ Експерти УКФ звернулись до уряду з вимогою розпустити Наглядову Раду та скасувати її рішення...

³⁷ Лист щодо НР УКФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://docs.google.com/document/d/1KQBrNXD24cfAABqwgEfHITCr5Fq_gKTEkWPWUfxbztc/edit?fbclid=IwAR0YLFaW6HsZounCOOs1sDou-tUNKA0XSf13RR7rEgTsAHdGW0RZU6OHh88

³⁸ Хто такі дієвці культури та чому митців має хвилювати Закон «Про Службу безпеки України» - Накіпіло [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://nakipelo.ua/ru/hto-taki-diievci-kulturi-ta-chomu-mitciv-maie-hviljuvati-zakon-pro-sluzhbu-bezpeki-ukraini>

У своєму зверненні експерти звинуватили діючий склад Наглядової ради фонду у правовому нігілізмі, а саме: у проявах зневаги до положень, які зазначені у Законі України “Про Український культурний фонд”.

Основними порушеннями визнаних регламентів, які виділяє коаліція є цей факт, що вперше з часів створення Український Культурний Фонд, Наглядова рада вирішила категорично змінити результати, які були визначені незалежною експертизою, тим самим порушивши повноваження закладені в Законі України «Про Український культурний фонд» та в чинному «Порядку проведення конкурсного відбору проектів». Її рішенням було не підтримувати велику кількість проектних заявок, що подалися на фінансування. В свою чергу, перевагу було надано проектам, що мали меншу кількість балів і займали нижчі позиції в рейтингу конкурсної програми. “Ручне керування”, саме таким терміном “нагородили” це перекручування результатів, конкурсу, який відповідно до закону мав бути незалежним.³⁹

Наглядова рада дозволила собі недозволене та порушила основні положення зазначені в Законі України «Про Український культурний фонд», а саме: порушити статтю номер 2 на основі якої, ґрунтуються принципи діяльності Фонду: демократичності та прозорості прийняття рішень;⁴⁰; та статті номер 7 під назвою: Повноваження Наглядової ради Фонду та Голови Наглядової ради Фонду.⁴¹

Наглядова рада відверто знехтувала основними положеннями закону і не дала можливості учасникам “незалежного” конкурсу позбавивши учасників конкурсу ні можливості оскаржити, ні надати обґрунтування причин відсутності фінансування, а також не повідомила про зміни пріоритетів, підходів та методів проведення конкурсної діяльності.

³⁹ Лист щодо НР УКФ...с. 2

⁴⁰ Закон України “Про Український культурний фонд”... с. 2.

⁴¹ Так само. с. 8

2.3 Виявлення причини правового нігілізму в діяльності Українського Культурного Фонду на основі інтерв'ю з Іриною Подоляк.

Ірина Подоляк, яка є політкінею та народною депутаткою України, у проведеному інтерв'ю, зазначила, що наслідки правового нігілізму поширюється не лише на сферу культуру, а більш глобально– на всі сфери суспільного життя. Нігілізм не може вражати один аспект, а інший ні.

Однак, щодо діяльності Українського культурного фонду, Ірина стверджує, що найгіршим, що приніс у фонд правовий нігілізм, який чинився в 2021 році, було нанесення репутаційних плям на історію інституції. Саме факт дій, відкритої неповаги до закону, що відбувалися у період діяльності Наглядовою ради під егідою Олександра Сусленського вплинули на його сприйняття та похитнули в подальшому довіру до потенційних кандидатів на отримання грантів від установи.

Після Сусленського, УКФ на певний період перестав складати враження автономного суб'єкту, а тогочасний виконувач обов'язків директора продовжував приймати рішення за підтримки сумнівних членів, які перебували у складі Наглядової ради. І, як стверджує Ірина, то основна проблема не поглядає у недосконалість закону про Український культурний фонд. Закон чітко артикулює усі положення та цінності на підставі яких повинно відбуватися керування інституцією. А навіть, якщо в законі проглядаються недоліки – це не означає, що це створює майданчик, який би заохочував дієвців наглядової ради вдаватися до правового нігілізму.

“Так, у 2021 році пан Сусленський знайшов нірку, як обійти закон та розвернути течію у вигідне для нього русло ручного керування та прийняття самовільних рішень за підтримки брата чи свата. Але, не слід забувати, що закон є, прописаний він чітко та зрозуміло, однак дотримання цього закону, на жаль, немає. Наявні прогалини закону не повинні заохочувати до правового невігластва. У такому випадку шукати корінь проблеми потрібно в зовсім іншому векторі”

– “До чого Ви ведете?”

– “У законі чітко сказано, що особа, яка займає посаду голови Наглядової Ради повинна бути людиною з високими моральними цінностями, однак, це не просто виявити і, на жаль, коли настає момент, що розумієш, що людина не плекає ці цінності –стає надто пізно.”

Отже, людина, яка приходить до влади (у випадку нашого дослідження) в Наглядову раду, вже повинна бути “підготовленою” та мати достатній рівень правової культури та правосвідомості, адже як згадувалося вище: саме від рівня правової культури залежить формування та становлення, спочатку правової свідомості громадян, а згодом і правової системи держави.⁴²

⁴²Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект... с 20

ВИСНОВКИ:

Правовий нігілізм— явище, яке заповнює ймовірно кожен сферу суспільного життя. Сфера культури— не виняток. Незалежно від місця існування, сутю правового нігілізму є заперення діючого законодавства, нехтування визначеними законами та нівелювання цінністю права загалом. Зробивши детальний огляд теоретичного поля, це надало нам базу для того, щоб мати змогу виявити прояви правового нігілізму у діяльності однієї з найважливіших інституцій сфери культури— в Українському культурному фонді. Хоч і фонд початково був створений на принципах прозорості своїх дій, деякі вияви правового нігілізму в діяльності, все ж існували. Діяльність фонду у 2021 році, на жаль, не може похвалитися чудовим складом Наглядової ради, яка ледь не зруйнувала інституцію, яка до того вже три роки успішно функціонувала.

В ході аналізу правового поля діяльності фонду— Закону України “Про Український культурний фонд”, виявилось що діюча на той час Наглядова рада активно зловживала основними положеннями, які зазначені в законодавстві та суперечили проголошеним цінностям УКФ. А саме: порушувала принципи прозорості та демократичності у прийнятті рішення під час конкурсів, за що отримала звинувачення у “ручному керуванні”. Також проявом нігілізму виявилось перебування при владі Олександра Сусленського, який не відповідав вимогам до закону, а саме: не розділював високоморальні цінності. Активними неправомірними діями в управлінні Наглядовою радою та публікуванням неприйняттого для толерантного суспільства, присутність Олександра в УКФ було виявом правового нігілізму.

Для того, щоб вяснити, чи швидше згадана гіпотеза про те, що причиною випадків правового нігілізму в діяльності УКФ є недосконалість законодавства, було проведено інтерв'ю з Іриною Подоляк, однак гіпотеза частково спростувалася, адже політикиня запевняє в тому, що це не є основною проблемою. Вона вважає, що причиною виникнення правового нігілізму є низький рівень правової культури.

Отже, як висновок впроваджувати гідну правову освіту серед населення, як результат відбудеться підвищення рівня правової культури як окремих осіб, так і суспільства в загальному, відбудеться формування свідомого ставлення до права, до гуманістичних правових ідей та загальноприйнятих правових цінностей, і як результат, імплементувавши усі вищеперелічені пункти, відбудеться подолання правового нігілізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Online Etymology Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.etymonline.com/word/nihilism>
2. Тлумачний словник української мови. А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. Харків : ПП «Торсінг плюс», 2010, 672 с.
3. Дручек О.В. Правовий нігілізм: підходи до розуміння / О.В. Дручек // Форум права. – 2009, с 18
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. Харків: Консум, 2009. 656 с.
5. Гладкий С.О. Правовий нігілізм як об'єкт правового самопізнання / С.О. Гладкий // Форум права. – 2014. – № 3. – 69 с.
6. Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2010. 19 с.
7. Швачка В.Ю. Правовий нігілізм у контексті правової соціалізації особистості / В.Ю. Швачка // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – 2005. 375 с
8. Осика І. Правовий нігілізм та правова культура / І. Осика // Право України. – 2001. 100 с
9. Волошенюк А.В. Правовий нігілізм: загальнотеоретична характеристика. Харків, 2005. с 40
10. Бурдоносова М.А. Теоретичні аспекти правового ідеалізму та правового нігілізму: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2011.
11. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова; за ред. З.Н. Курлянд. - К.: Знання, 2005. с 10
12. Третяк С.Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства / С. Третяк // Право України. — 2005. с. 12.
13. Макарова О. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: реалії сьогодення / О. Макарова // Підприємство, господарство і право. – 2009. с. 77.

14. Мелех Л. Правовий нігілізм як інваріант української правосвідомості / Л. Мелех // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів: ЛьВДУВС, 2012. с. 53.

15. Маннгейм К. Про особливості культурно-соціологічного пізнання / Маннгейм К. Избранное: Социология культуры. М.; СПб.: Университетская книга, 2000. С. 235-251.

16. Пелипенко А. А., Яковенко І. Г. Культура як система. М.: Мови російської культури, 1998. с. 465.

17. Закон України «Про культуру» :від 14.12.2010 р. № 2778-VI // ВВР України. -2011.

18. Закон України “Про Український культурний фонд” Від 23.03.2017 № 1976-VIII. ВВР України.

19. “Український культурний фонд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ucf.in.ua/>

20. Вибори до Наглядової ради УКФ: чи продовжиться ручне управління ключової інституції культури в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pen.org.ua/vybory-do-nahlyadovoyi-rady-ukf-chy-prodovzhytsya-ruchne-upravlinny-a-klyuchovoyi-instytuciyi-kultury-v-ukrayini>

21. Логвиненко Б. Один раз УКФ вже хакнули. Громадському сектору потрібно об'єднатися, щоб це не сталося вдруге [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://detector.media/blogs/article/221424/2024-01-06-odyn-raz-ukf-vzhe-khaknuly-gromadskomu-sektoru-potribno-obiednatysya-shchob-tse-ne-stalosya-vdruge/>

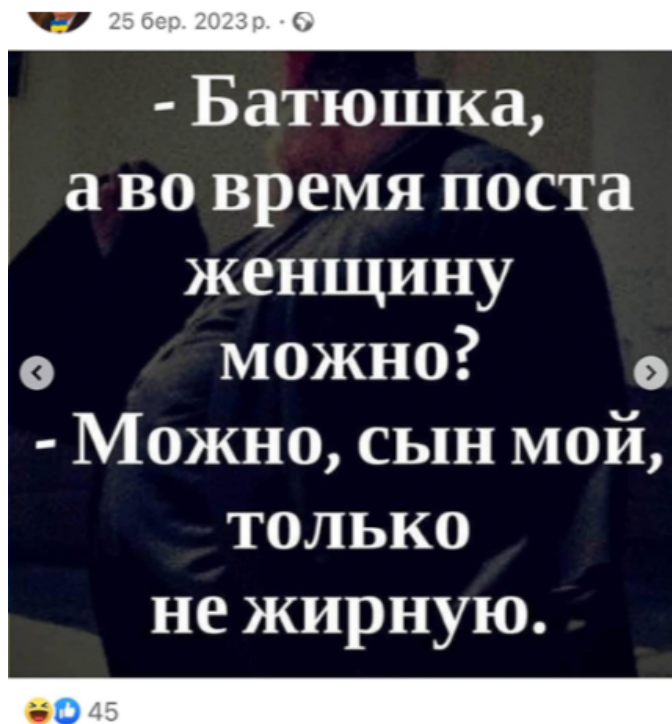
22. Нам важливий УКФ як дієва інституція!" Культурне середовище включається в представлення своїх інтересів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.radio/news.html?newsID=103175>

23. Експерти УКФ звернулись до уряду з вимогою розпустити Наглядову Раду та скасувати її рішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2021/06/01/485974_eksperti_ukf_zvernulis_uryadu_z.html

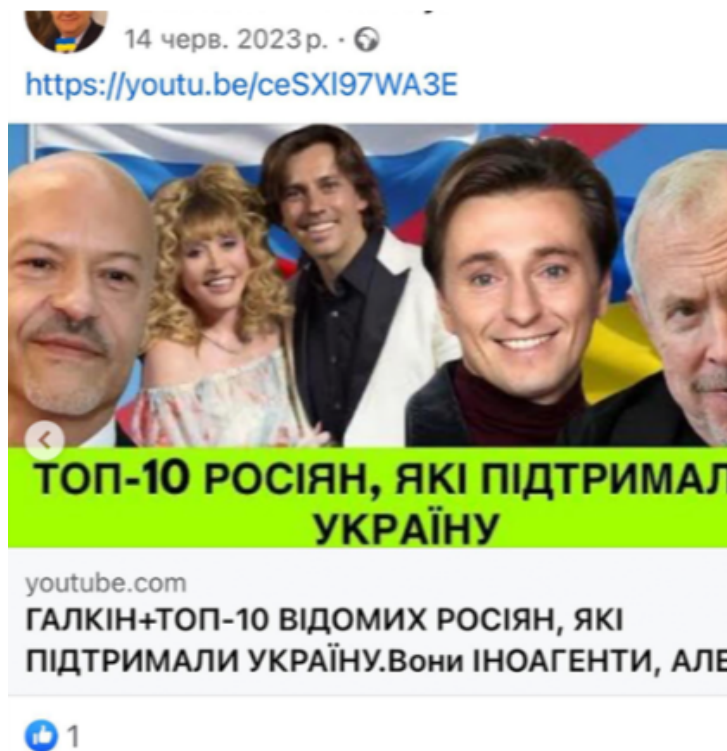
24. Лист щодо НР УКФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/document/d/1KQBrNXD24cfAABqwwqEfHITCr5Fq_gKTEkWPWUfxnbzc/edit?fbclid=IwAR0YLFaW6HsZounCQOs1sDou-tUNKA0XSfl3RR7rEgTsAHdGW0RZU6OHh88

25. Хто такі дієвці культури та чому митців має хвилювати Закон «Про Службу безпеки України» - Накипіло [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nakipelo.ua/ru/hto-taki-diievci-kulturi-ta-chomu-mitciv-maie-hviljuvati-zakon-pro-sluzhbu-bezpeki-ukraini>

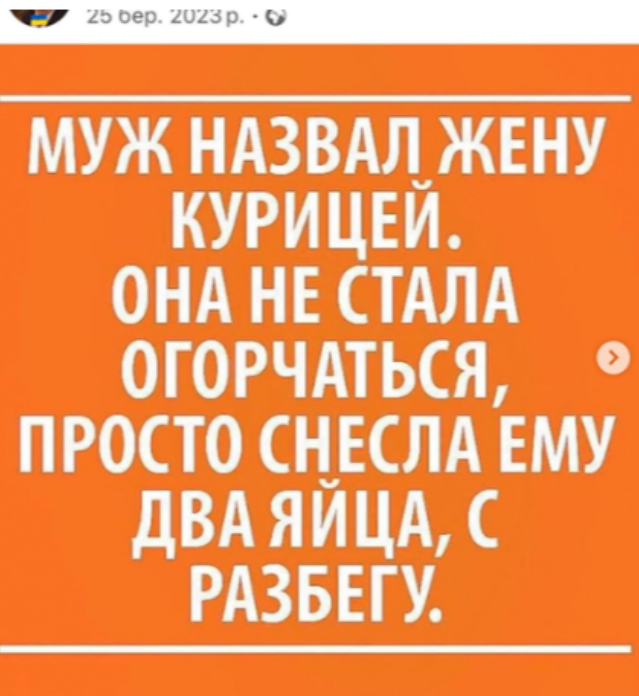
ДОДАТКИ:

(рисунок 1)

(рисунок 2)

(рисунок 3)